

279.833

2798

SA

ESZ

KI

279833

A

SAN GREGORIO MAGNO

SS. ANDREAE ET GREGORII IN CLIVO SCAURI

DR. SERÉDI JUSZTINIÁN BIBORNOK

ESZTERGOMI ÉRSEK, MAGYARORSZÁG HERCEGPRIMÁSA

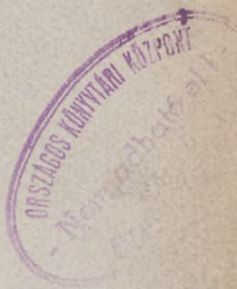
TITULÁRIS TEMPLOMA

EMLÉKFUZET

- 1928 JANUÁR 15 -

KIADJA S FŐVÉDNÖKÉNEK MÉLY HÓDOLATTAL AJÁNlja

AZ ORSZÁGOS KATOLIKUS SZÖVETSÉG

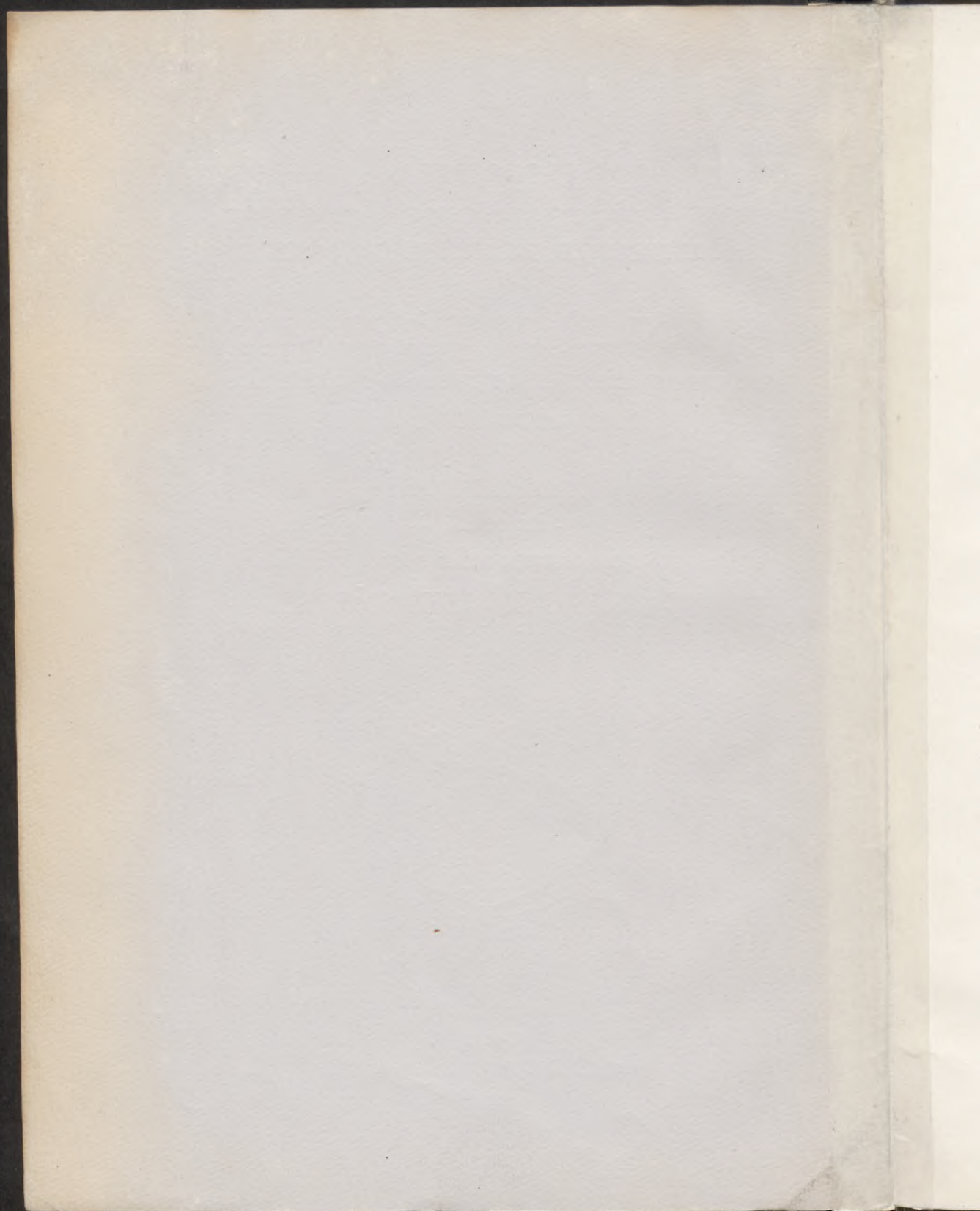

RÓMA

1928

A Vatikáni Nyomda betűivel

55/2

Dr. Serédi Ignácz
biboros hercegszékesi.

XXVI/8

55 1/2

A

SAN GREGORIO MAGNO

SS. ANDREAE ET GREGORII IN CLIVO SCAURI

DR. SERÉDI JUSZTINIÁN BIBORNOK

ESZTERGOMI ÉRSEK, MAGYARORSZÁG HERCEGPRIMÁSA
TITULÁRIS TEMPLOMA

EMLÉKFÜZET

- 1928 JANUÁR 15 -

KIADJA S FŐVÉDNÖKÉNEK MÉLY HÓDOLATTAL AJÁNlja

AZ ORSZÁGOS KATOLIKUS SZÖVETSÉG

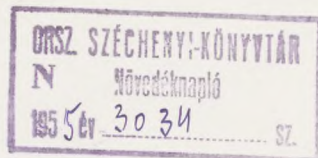
RÓMA

1928

A Vatikáni Nyomda betűivel

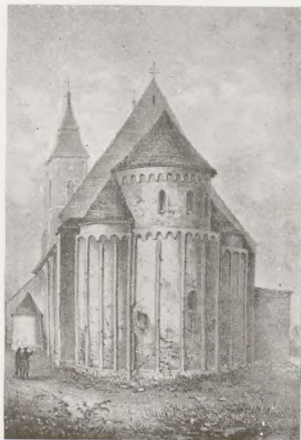
279833

SERÉDI Jusztinián a pozsonymegyei Deákiban 1884 április 24.-én született, mint kispolgári szülők gyermeke s 11 testvér közül a legfiatalabb. A gimnázium első hat osztályát Pozsonyban végezte. Korán vágyat érzett, hogy bátyjának, a kitünő S. Marcelnek példájára Szent Benedek rendjébe lépjen, amelynek Deáki plébánosa is tagja volt. Bencés inspirációk alatt nőtt fel. Szülőfalujának szép román temploma, mely hazánkban az egyetlen emeletes bazilika volt, az egyik legrégibb magyarországi bencés monostorhoz tartozott. 1901 augusztus 6.-án öltötte magára Pannonhalmán a rendi ruhát, s a VII. gimnáziumot már ott járta. A keresztségben nyert György nevet az épen akkor elhunyt kitünő fizikus, Hollós Jusstinián dömölki apát elárvult szerzetesi nevével cserélte fel. Ő is, mint korán elhalt bátyja a természettudományok iránt érzett hajlamot, s matematika-fizika tanárnak készült. Az isteni Gondviselés másként határozott. Rendi előjárói 1904 őszén Rómába, a rend központi hittudományi és bölcészeti főiskolájába (Collegium

A deáki templom a szentély felől, a restaurálás és kibővítés előtt.

(Ipolyi után.)

Anselmianum) küldték magasabb teológiai kiképzés végett. Egyik tanárának, a világhírű kanonista, P. Bastiennek hatása

A pannonhalmi bencés főmonostor.

alatt érdeklődése az egyházjog felé fordult. Az Anselmianumban 1908-ban doktori fokot nyert. Ugyanezen év június 14.-én Kohl Medárd áldozópappá szentelte Pannonhalmán, ahol mint főiskolai tanár és hitszónok nyert beosztást. Közben folytatta kánonjogi

tanulmányait, s megírta az 1909-ben megjelent, « A Ne Temere dekrétum magyarázata, különös tekintettel hazánkra » c. művét, melynek alap-

ján, Rómában nyert doktori diplomáját a budapesti egyetem nosztrifikálta. 1910 elején, volt tanárának, P. Bastiennek közbenjárására Rómába rendelték a új kánonjogi kódex munkálataiban való részvétel céljából. Csakhamar Bastien tanszékének örököse lett, midőn a

A hercegprimás (középen) kíséretével és a pápai főkamarászmesterrel a Vatikán loggiáján.

(Felíci felv.)

szentatya a nagy tudású és széles látókörű belga bencést fontos diplomáciai misszióval bizta meg. A világháború az örök városban találta, mint az 1914 októberében államtitkári rangra emel-

kedett Gasparri bibornoknak a kodifikálás munkájában fő munkatársát. Hogy munkáját zavartalanul folytathassa, XV. Benedek hívására 1915 tavaszán beköltözött a Vatikánba. Az új kódex még a háboru alatt elkészült; XV. Benedek 1917 május 17.-én, pünkösdi ünnepén jóváhagyta, kihirdette, s egy esztendőre rá életbe lépett. Serédi munkája ekkor befejezést nyert, s ő haza kíváncszott. 1918 tavaszán tért vissza Magyarországra spanyol

utlevéllel. Odahaza, mint tábori lelkészt a kenyérmezei foglyotáborba osztották be, ahol ekkor, különböző nemzetbeli hadifoglyok mellett, orosz fogságból hazajött magyar volt hadifoglyok is átmenetileg elhelyezést nyertek; az összeomlásig

A hercegprímás (balszélen) az új bibornokok közt a Sixtusi kápolnában bibornoki eskütétele alkalmával.

(Felici felv.)

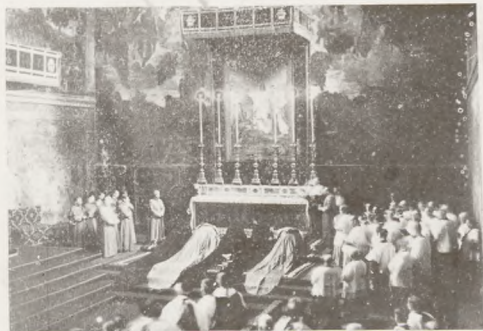
Nyilvános consistorium a Vatikán «Sala delle Benedizioni» termében, melyen XI. Pius Pápa (trónon ül) átadta a hercegprímásnak a bibornoki kalapot.

(Felici felv.)

ezeknek a bolsevizmustól fertőzött volt hadifoglyoknak lelki gondozásával és felvilágosításával foglalkozott, nemzeti szempontból is hasznos munkát végezve. Ekkor Pannonthalmára rendelték s ott töltötte 1918-19 telét, munkásságát és összeköttetéseit a szoronga-

tott Rend. ügyeinek szolgálatába állítva. A bolsevizmus idejében az akkor már cseh megszállás alatt álló szülőfalujában

Az új bibornokok hálaadása a Sixtusi kápolnában az eskütétel után (az oltár lépcsőjén leborulva, bal szélén Serédi hercegprimás).

(Felici felv.)

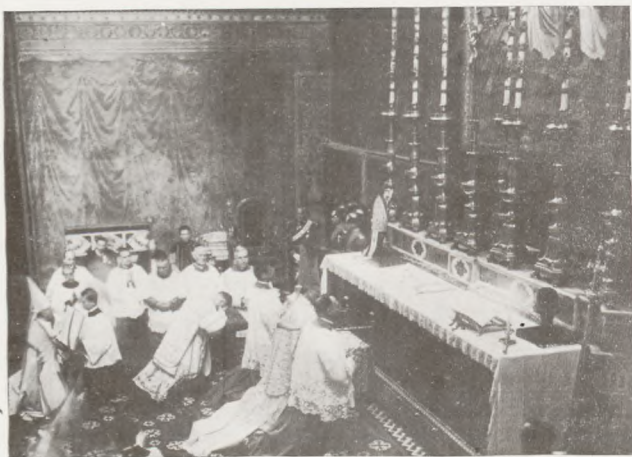
lelkipásztorkodással foglalkozott. A kommün bukása után rendi ügyek elintézése végett Rómába ment, ahol azonban nagybecsű közreműködését más téren sem tudták nélkülözni. Nemcsak a Collegio di S. Anselmo-ban foglalja el régi katedráját, hanem kinevezik az új kódex vitás kérdéseinek eldöntésére XV.

Benedek által még 1917-ben alakított bizottság (*Commissione pontificia per l'interpretazione autentica del Codice di diritto canonico*) tanácstagjává. Reá bízta továbbá az új kódex

Az esztergomi bazilika, vár és primási palota.

A hercegprimás püspökké szentelése a Sixtusi kápolnában.
(Az oltár előtt térdel a Pápa, mögötte, imazsámolyon
a primás.)

(Felici fele.)

A hercegprimás püspökké szentelése. (Az oltár előtt ül
a primás, balra, trónja előtt a Pápa áll.)

(Felici fele.)

forrásainak kiadását, s ezt a rendkívüli horderejű, öt vas-
kos kötetre terjedő munkáját a szakkritika a legnagyobb elisme-
réssel fogadta. További fontos misszió hárult rá, midőn az 1920-
ban megalakult vatikáni magyar kir. követség egyházi taná-
csosává hívták meg, amely minőségben szerzett nagy érdemei
elismeréséül a magyar kormány 1927 nyarán kormányfőtaná-
csossá nevezte ki. Emellett az apostoli szentszéknél a magyar
egyházmegyéknek és rendjének ügyvivője lett. A budapesti
Pázmány Péter Tudományegyetem az 1923-ban megürült egy-
házi tanszékre őt óhajtott meghívni, de ezt, római kötelessé-
geire való hivatkozással elhárította magától. Rómában tényleg
nélkülözhetetlen volt s csudálatos munkabíráásával mind több
megbízást kellett vállalnia. S a munka elől soha sem tért ki,
amiről utóbb primási címerének, Szent Mártontól vett jelmon-
datában is vallomást tett: *Non recuso laborem*. Tanára lett a
vatikáni levéltár mellett 1923-ban újjászervezett diplomatikai és
paleografiai főiskolának és tanácsosa a zsinatok kongregációjá-
nak. Neve ismertté és tiszteltté vált az egész világegyházban,
s még más világreszekből is gyakran fordultak hozzá egyházi
kérdésekben tanácsért. Nemcsak Magyarországot, hanem az
egyetemes katolikus világot is igaz örömmel töltötte el, amikor
XI. Pius pápa Csernoch János örökébe 1927 november 29.-én
esztergomi érsekké kinevezte s egyben, őt és hazáját kitün-
tette azzal, ami eddig egyedülálló a magyar hercegprimások
történetében, hogy egyidejűleg a bibornoki méltóságra is
emelte. A december 19.-i titkos consistoriumon kreálta bibo-
rossá, tituláris templomául a S. Gregorio Magno-t (*SS. Andreae
et Gregorii in Clivo Scauri*) adva. December 21.-én maga a
Szentatya nyújtotta át neki, a Sala di Concistoro-ban a biretu-
mot, egy oly elismerő, meleg, atyai, s Magyarország iránt is
szeretettel sugárzó beszéd kíséretében, melynek szavai sokáig
fognak visszhangzani a meghatott magyar szívekben. Egy

nappal utóbb, nyilvános consistoriumon a bibornoki kalapot tette fejére. 1928 január 8.-án pedig, ugyancsak maga Ószent-sége, a Sixtus-kápolnában püspökké szentelte.

Bibornoki templomát január 15.-én vette ünnepélyesen birtokba, amely alkalomra ezek az emléklapok készültek.

Az esztergomi főszékesegyház.

Az új hercegprimás tituláris temploma egy szerzetes-
ősnének, a korai középkor egyik legnagyobb pápájának,
I. Nagy Szent Gergelynek nevét viseli. Egyike az örök város
legnevezetesebb, művészileg is jelentékeny s talán legfestőibb
fekvésű templomainak, melyet közönségesen *SS. Gregorio Magno*-
nak neveznek, míg hivatalos neve *S. Andrea e Gregorio al Clivo*
di Scauro, latinul *SS. Andreae et Gregorii in Clivo Scauri*.

Róma hét halma egyikének, a *Mons Coelius* – nak lejtőjén
emelkedik, amiért *S. Gregorio in Monte Celio* – nak, vagy *S. Gre-*
gorio al Celio – nak is mondják.

Szent Gergely az Aniciusok római patricius-családjából
származott, s mielőtt Szent Benedek rendjébe lépett, hogy
életét az Egyháznak szentelje, a világi közpályán működött s
Róma prefektusa volt. Családjának egyik tagja, Félix, mint e
néven harmadik 483-492. már ült Szent Péter trónján, melyet ő,
mint első a szerzetes-pápák közt, 590-ben foglalt el. Kormány-
zatát sok kiváló, nagyszabásuan elgondolt és erős akarat
keresztül vitt ténykedésével tette nevezetessé. Megerősítette
a pápaság központi hatalmát, mialatt magát alázatosan « az
Úr szolgálai szolgájának » (*servus servorum Dei*) nevezte, amely
elnevezést utódai is átvették. Kiépítette az Egyház szerve-
zetét. Segített kialakítani és elterjeszteni a szerzetesség nyugati
formáját, miután már korábban, pápasága előtt több bencés
kolostort alapított, köztük egyet, Szent András nevével, e
célra átalakított családi házában a Monte Celion. Előmozdi-

totta a lelkipásztorkodás buzgalmát. A hamu alatt lappangó pogány kultúra legyőzésére erősítette a keresztény műveltséget, az ókori írókkal szemben ajánlotta az evangélium és a szentatyák olvasását. Maga is élt a toll példájával és erejével. Széleskörű levelezést folytatott, a *Liber regulae pastoralis* – ban a « lelkek kormányzására », a « művészetek művészetére » adott utbaigazitásokat. Dialógusaiban közvetlen, egyszerű hangon, tanulságokkal átszőve beszél el szentek és más kegyes lelkek csudás történeteit, melyek az ő előadásában vagy versekbe szedve élénken foglalkoztatták a középkor fantáziáját. Művei ma is kedvelt, fölemelő olvasmányok. Az evangéliumot magyarázó beszédeit (*Homiliae*) ép így becsben tartják. Megreformálta a liturgiát, s gazdagabbá, fényesebbé tette az egyházi szertartást. Megszervezte az egyházi éneket, mely addig inkább népies volt, s előírta a szövegeket és dallamokat, melyeket ma is Gregorián – ének neve alatt ismerünk. Egy Antifonariumot ő maga állított össze. Egyházzenei iskolát (*Schola Cantorum*) alapított, melyben maga is tanított. Legnagyobb érdeme mégis a távoli országokra kiterjedő hittérítés volt. Miként az égbolt az egész földre borul, - mondotta - úgy az Egyház átöleli az egész világot. S bencés testvéreit, a Monte Celiön emelt kolostorból-mely gyújtópontja lett a hitnek, a tudománynak, a szent áldozatkészségnek-, elküldte megtéríteni a longobárdokat, a vizigótokat, s Szent Ágoston, a későbbi Canterbury-i érsek vezetésével az angolokat. Nemcsak pogány népeket térített Krisztus hitére, hanem megfékezte az eltévelyedett keresztényeket, az eretnekeket Franciaországban és Észak-Afrikában. 604 március 12-én halt meg. Életét és kormányzatát az egész középkor példaként dicsőítette, s nagysága ma is fennen ragyog az Egyházban.

A mai templom és kolostor újabb keletű. Szent Gergely kolostorra átalakított s bizonyára kibővített családi háza,

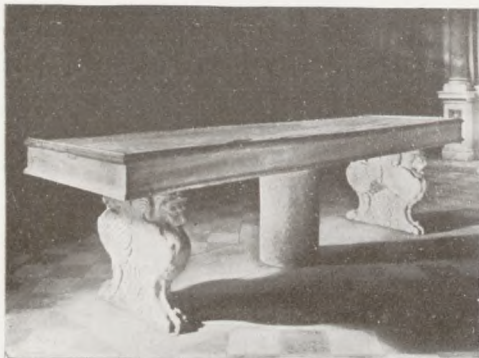

jobban mondva palotája ép úgy mint az az oratorium, melyet Szent András tiszteletére rendtársainak emelt, újabb építkezéseknek esett áldozatul. Elpusztultak azok a falfestmények is, melyekkel, egyik életirójának és kortársának, János diakonus-nak feljegyzése szerint a kolostor átriumát díszítette, s melyek közt szüleinek, Gordianusnak és Sz. Szilviának, s magának Gergelynek arcképe is látható volt. Csak néhány berendezési tárgy maradt fenn, így Szent Gergely díszes márványszéke (1. kép), egy márványlap, melyen nyáridőben pihenni szokott és egy klasszikus stílusú nagy márványasztal (2. kép), melyen szegényeit vendégelte meg, s melyhez, a legenda szerint egyszer, tizenharmadik asztaltársul egy angyal ült le. A mai templom mellett, egy átjáróban számos régi kő- és márványtöredék közt, két kis ó-keresztény szarkofág-maradvány mellett csak egy oly töredéket találunk, mely Szent Gergely idejéből származhat, egy longobárd szallagfonatos márványlapot.

1. kép. — SZENT GERGELY MÁRVÁNYSZÉKE (III. sz.?) a S. Gregorio Magno-ban.

(Anderson felv.)

2. kép. — SZ. GERGELY MÁRVÁNYASZTALA, (lábazat III. sz.?) melyen szegényeit megvendégelte. A S. Barbara - oratoriumban (Triclinium). (Anderson felv.)

A kolostor falain belül, a templom szomszédságában három kis oratorium emelkedik. Egyikük a XVII. század elején ujonnan épült. A

másik kettő azonban már korábban állott, s ezeket, épűgy mint a templomot a barok-korban alapjaiból ujra építették, ugy hogy ma rendkivűl nehéz eredeti állapotukra következtetni, annyival inkább, mert az irott források, melyeket nem egy esetben századok választanak el az alapítás idejétől, nemcsak egymásnak mondanak ellent, hanem a fönmaradt épülettöredékeknek is. Különösen sok zavart okozott egy, a XIV. század elején, tehát Szent Gergely után több mint hét századdal irt kódex (Cod. Vat. lat. 600), melynek a templomra és a kolostorra vonatkozó bő adatait sokan kritika nélkül átvették. Ily körűlmények közt jórészt csak feltevésekre, valószínű következtésekre vagyunk utalva, mindaddig, amig a mostani építmények alapjait, kellő óvatossággal, legalább részben ki nem ássák.

A középső oratorium Szent András tiszteletére van szentelve. Minden valószínűség szerint ennek helyén állott az az oratorium, melyet Gergely építtetett, a hozzá időben legközelebb álló s egyébként is legmegbízhatóbb források, — János diakonus biografiája és I. Hadriánnak Nagy Károlyhoz irt levele — szerint. E források kifejezetten Szent András tiszteletére emelt *oratoriumról* beszélnek, s így nincs ok annak feltevésére, hogy Gergely még egy nagyobb templomot is építtetett, amely a mai S. Gregorio helyén állott volna. Hiszen a rendtársak szükségleteinek megfelelt a kisebb oratorium, magának pedig később, mint pápának rendelkezésére állott mindenekelőtt a lateráni-bazilika. Szent Gergely különben sem volt nagy építtető, s nem tartozott a nagy műbarát pápák közzé. A művészetek közül inkább a zenét szerette. Vagyonát pedig, hatalmas műalkotások helyett jótékonykodásra és alamizsnára költötte. János diakonus szerint a nagy pápa egy vaskos kötetbe jegyezte azokat az összegeket, melyeket Rómában a szegények közt szétosztott s idegenbe, tengerentúlra is küldött.

A jelenlegi templom helyén lehetett Gergely korában a kolostor, vagy annak az a része, melyben, pápasága előtt ő maga lakott, amit onnan következtethetünk, hogy a templomnak a sekrestye melletti egyik kis helyiségében őrzik márványszékét és nyári fekhelyét. Ez a kis térség anorganikusan van a templomba beleépítve, látszik, hogy régi hagyomány által megszentelt hely volt, melyet ép azért csatoltak a templomhoz, mert helyén a Szent lakott. S talán nem csalódunk abban a feltevésben sem, hogy ép ezért emeltek e helyen az ő és Szent András tiszteletére templomot. Mikor történt ez? Némelyek szerint IV. Gergely (715-733) vetette meg a mai templom alapját. Lehet, bár sem építészetiileg bizonyítva nincs, se a fönmaradt töredékek nem szólnak mellette. Az említett XIV. századi kódex szerint 1108-ban II. Paschalis, a Guiscard Róbert által szétdúlt és felperzselt templomot helyreállíttatta; s a kétes forrásértékű kódexnek ebben az esetben talán hitelt adhatunk, mert hozzá időben közelebb álló eseményről szól, semmint midőn a templom építőjének magát I. Gergelyt állította. A régi kőtöredékek tanúsága szerint ekkor már állhatott, mert ezek épugy mint a templomnak ugyancsak töredékes s a Cosmatikra emlékeztető bár talán már a Paschalis-féle restauráláskor készült mozaik-padlózata (*opus alexandrinum*) román stíliiek. A régi templomról a töredékek által nyújtott fogalmat kiegészíti egy 1570 körüli időből származó rajz (3. kép) és egy 1600-ban, Francino könyvében kiadott metszet, melyeken, az átriumos bazilika mellett egy jellegzetes római román-stíli torony jelenik meg. A zavaros irott források helyett ezek a felvételek és töredékek beszélnek hiteles nyelven, s azt tanusítják, hogy a mai S. Gregorio Magno helyén egy, alkalmasint a XI. században épült román templom állott, s hogy ez volt kimutathatóan az első templom, melyet itt emeltek.

Bár van hír róla, hogy a templomot a XIV. században egy, Szent Gergely és Szent Benedek tiszteletére állított oltárral szerelték fel, amely – ha az adat igaz is – ma már elpusztult. A XV. századból remek márványfaragványok maradtak fenn. Így a Bonsi – testvéreknek formában rendkívül tiszta és nemes sírem-

3. kép. – A S. GREGORIO MAGNO TEMPLOM ÉS KOLOSTOR KÉPE
1570 TAJT. XVI. sz.-i. holland művész rajza a Fabriczy-féle
kódexben (67. l., 204. sz.). Stuttgart, Kupferstichkab.

(Egger után.)

léke, mely Luigi Capponi műve, s a templom ujjaépítésekor, több későbbi siremléssel együtt az előcsarnokba került. Továbbá ugyane mesternek a Szent Gergely-oltár antependiumaként elhelyezett s a nagy szent legendájából vett 3 jelenetet ábrázoló finom domborművei (4. kép). S egy 1469-ben, Andrea Bregno műhelyében faragott nagy díszes tabernaculum, mely eredetileg a templom főoltárán állott, honnan a XVII. század közepén

mai helyére, a Salviati-kápolnába vitték (5. kép). Ugyancsak a XV. században IV. Sixtus is dolgoztatott a templomban, köze-

4. kép. — LUIGI CAPPONE: Márcány domborművek Sz. Gergely életéből. (XV. sz. vége) — A S. Gregorio Magno Gergely-kápolnája oltárának antependiuma. (Anderson felv.)

lebbit azonban az általa rendelt munkákról nem tudunk. 1500 körüli időből, umbriai festő kezétől származik a Gergely-oltár predellája, mely közepén Mihály arkangyalt s tőle kétoldalt,

hangulatos tájképi háttér előtt az apostolokat, továbbá Sz. Benedeket és Sz. Sebestyént ábrázolja. (6. kép)

5. kép. — ANDREA BREGNO MŰHELYÉBŐL: Márcány tabernaculum. (1479) — A S. Gregorio Magno Salviati kápolnájában. (Anderson felv.)

1600 táján Antonio Maria Salviati bibornok, az apátság commendatora egy, Francesco da Volterra által megkezdett és Carlo Madernától befejezett kápolnát emeltetett annak a ma is látható Madonna-képnek tiszteletére, mely a hagyomány szerint

Szent Gergely előtt megszólalt. Az üveg alatt őrzött kegyes Madonna-freskó korát nem lehet megállapítani, annyira át van festve; mai képét 1400 körül nyerhette, azonban azóta is restaurálták; a körülötte lévő modoros XIX. századi freskó csak rontja kegyeleti hatását. A négyzetes alapon épült és lapos kupolával fedett kápolna világos, derűs; architektúrája nyugodt és nagyvonalu. Meglátszik rajta Maderna mesteri keze.

6. kép. — UMBRIAI FESTŐ 1500 kör.: *Predella-részlet.*
A S. Gregorio Magno Sz. Gergely-oltáráról.

(Anderson fele.)

Művészileg nem állnak vele egy szinten a novarai Giovanni Battista Riccitől származó falképek. Kivált a kupolának, Krisztus dicsőségét szentek és angyalok sokaságában ábrázoló freskója hat hidegen nyers színeivel és kifejezéstelen alakjaival. A baloldali falmezőn, a Bregno műhelyéből kikerült pompás márvány pastoforium körül azt a jelenetet látjuk, amint Szent Gergely a pestis megszüntetéseért könyörgő körmenetet vezet Hadrián mauzoleumához (Angyalvár), a mely fölött megjelenik az angyal, amint kardját hüvelyébe dugja, jelül a járvány megszüntének. A meglehetősen kopott freskó kompozíciója laza, az alakok rajza fogyatékos, megmintázása lapos. Jobbak az ívmezőkben elhelyezett próféták, melyek Michelangelo tanulmányozását árulják el. A Sz. Gergely imáját ábrázoló s a XVIII. században Angliába vándorolt oltárképet Annibale Carracci festette; ma régi kópiája áll a helyén.

A XVII. és XVIII. században teljesen újjáépítették a templomot. Scipione Caffarelli Borghese commendator-kardinalis, a nagy műbarát és szenvedélyes építő, az új, barokk ízlésnek megfelelő új homlokzatot (7. kép) emeltetett Giambattista Soria által, aki azt 1633-ban fejezte be, s elkészítette, a bi-

7. kép. — A S. GREGORIO MAGNO HOMLOKZATA. (Giambattista Soria.)

(Alinari felv.)

bornok halála után a 40-es években befejezett előcsarnok tervét is (8. kép). A három egyforma kapu és az ablakok fölött a megrendelő heraldikus állatai, a sas és a sárkány, szétterjesztett szárnyakkal büszkén hirdetik a bőkezű mecénás dicsőségét.

A hatalmas terméskövekből emelt homlokzat egyik legkitűnőbb műve Soriának, akinek művészete egyéni hanggal illeszkedik a római Seicento építészetébe. Erőtéljes, nyugodt

formákat használ. A homlokzati kép teljes kiegyensúlyozottságában, a vertikális és horizontális épületsz részek és vonalak finoman le mért, egyszerű harmóniájában még a Cinquecento felfogása visszhangzik, melyhez bármely kortársánál közelebb áll, s melyből a Seicentohoz a nagy hidat, vagy annak legalább

8. kép. – A S. GREGORIO MAGNO ELŐCSARNOKA. (Giambattista Soria.)
(A bal sarokban Antonio és Michele Bonsi siremléke Luigi Capponitól.)
(Alinari felv.)

egyik pillérét ő veri. A masszív faltömegek hangsúlyozásában és plasztikai képzésében, a profilok és párkányok erejében azonban igazi barok lélek lüktet már. Eredeti, ha nem is egyedül álló a két emeletnek egyforma szélessége, a római barok templomok azon szokásos homlokzati megoldása helyett, hogy a keskenyebb felső emeletet voluták kötik össze az alsóval. Szinte úgy néz ki, mint egy tipikus római barok palota részlete.

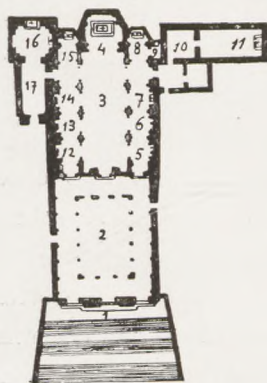
A tágas átrium tartózkodóbban, esőkkentebb reliefszerűséggel, de nem kisebb összhanggal ismétli a homlokzat építészeti gondolatát: a körfolyosós alsó részen nyugodt ívelésű, félkörű nyílások és jön félpillérek, felül, korintusi félpillérektől elválasztott ablakok nyugodt sora. Soria érintetlenül hagyta az előcsarnoknak a templom bejáratával szomszédos, még a XVI. századból származó s kazettás famenyezettel ellátott oldalát, mely karesu kettős oszlopaival hozzájárul az átriumnak a homlokzathoz képest könnyedebb benyomásához. A három újabb oldal ívmezőit, alighanem Pomarancio valamelyik tanítványa Sz. Gergely, Sz. Romuald és más kamalduli szentek életéből vett jelenetekkel díszítette; e kis méretű freskók művészilég kivált széles tájképi háttérük és kompozicionális sémákba nem merevedő, szabad előadásuk miatt érdemelnek figyelmet. A belső falon díszes síremlékek foglalnak helyet, melyeket a templom újjáépítésekor helyeztek ide.

Száz évvel utóbb teljesen újjáépítették és kibővítették magát a templomot is. Az első terveket Giuseppe Soratini készítette, a templom tulajdonképeni tervezője és építője azonban Francesco Ferrari volt, akinek a S. Gregorio Magno fő műve s aki a munkát öt év alatt, 1725-1730 nagyjában befejezte, a régi templomból csak a másként alkalmazott oszlopokat tartva meg. A díszes szentély 1734-ben készült el, s az Angelo Maria Quirini bibornoktól adományozott pompás márvány-főoltárt ugyanezen év május 2.-án szentelték fel. Ugyancsak Quirini kardinális költségén készítették 1745-ben a régi töredékek felhasználásával, a Cosmatik stíljében a középső hajó mozaik-padlóját.

A főhajó tükörboltozatát Placido Costanzi 1726-27-ben, Sz. Gergely és Sz. Romuald mennyei dicsőségét ábrázoló freskóval díszítette, mely hatásos elrendezésével, friss, könnyed technikájával, némely rajzbeli hibája dacára megfelel deko-

ratív céljának. A hatalmas freskó két főcsoportból áll: felül mennyei fényességben, repülő angyaloktól körülvéve a Szent Háromság jelenik meg, s Krisztus gyöngéd mozdulattal mennybe fogadja a lábainál meghatottan térdeplő két szentet; alul, széles lépcsőzeten bodrosodó felhőkön a hit allegorikus alakja trónol, s elúzi a lépcsőn alázuhanó s férfiakttal jelképezett eretnekséget, mialatt fogadja a megtérített országok hódolatát. A kápolnák 1733-57 készültek (9. kép). A már korábban épült Salviati-kápolnát érintetlenül hagyták. Átépítették

1. Lépcső. — 2. Előcsarnok. — 3. Főhajó. — 4. Főoltár. — 5-7. Jobboldali mellékhajó oltárai. — 8. Sz. Gergely kápolna. — 9. Kis térség, Sz. Gergely márványszékével. — 10-11. Sekrestyék. — 12-14. Baloldali mellékhajó oltárai. — 15. Szentség-kápolna. — 16. Salviati-kápolna. — 17. A Salviati-kápolna előtere, a kolostor régi temetőjének sírjaival.

9. kép. — A S. GREGORIO MAGNO ALAPRAJZA.

és megnagyobbitották azonban a két mellékhajót záró Sz. Gergely-, illetve Sz. Pantaleon-kápolnát, s az utóbbit az Oltáriszentség tiszteletére szentelték. Az aranyozott stukkókkal gazdagon díszített két kápolna, dacára a kisebb méretnek, művészi hatásban vetekszik a Capella Salviatival. Világításukat az építész ötletesen akként oldotta meg, hogy az oldalhajókkal összekötő ívboltozatba magas dobbal bíró, kis eliptikus kupolákat vágott. A Sz. Gergely-kápolnában áll a templomnak művészileg leggazdagabb oltára. Már említett antependiumát Luigi Capponi faragta, predellája umbriai festőtől származik; Sz. Gergelyt ábrázoló oltárképét — mely gondos,

tiszta rajza és szépen összeesendülő zöld-aranysárga-vörös-lila mély színakkordja által tűnik ki – Sisto Badalocchinak tulajdonítják. A baloldali zárókápolnának (Szentség-kápolna) a Trónoló Madonnát szentek társaságában ábrázoló kis oltárképe a XIX. században készült s a kései nazarénusoporthoz tartozó német Rohden műve (Sign. « A. De Rohden »). A kápolna baloldali falán a nápolyi Placido Zurla kardinálisnak Giuseppe Fabristól faragott márvány síremlékét látjuk, ki a templomot a XIX. század második évtizedében a franciák dulása után helyreállította és 1829 november 22.-én újra felszentelte; szemben XVI. Gergely bronz mellszobra áll, melyet ugyancsak Fabris mintázott. XVI. Gergely pápa volt a templom utolsó nagy mecénása; kiegészítette a liturgikus felszerelést, restauráltatta az előcsarnokot, kibővítette a kolostort egy új szárny építésével, s rendeztette a templom előtti teret és a betorkolló utcákat.

A templom három hajós, kereszthajó nélkül; az apsisok háromszögben záródnak. A főhajót a mellékhajóktól hatalmas pillérek választják el, melyektől két oldalt oszlopok tartják az íveket (10. kép). A magasan fekvő ablakok a boltozatba vannak bevágva, s nyomott ívű szemöldökpárkányuk közvetlenül érinti a bolteikkelyt: merész ötlet, mely a jobb világítást szolgálja, mely azonban nem hozta zavarba a Settecento építészeit. Az oldalhajók kápolna-fülkéi csekély mélységgel birnak. Az építész általában kerülte az erős hangsúlyokat, megfelelően a XVIII. század lefinomult ízlésének. A profilok kiugrása mérsékelt, ép úgy amint a belsőnek Filippo Ferraritól és Carlo Porzianitól, finom kézzel lágyan mintázott, ragyogóan fehér stukkói lapos reliefben díszítik az egy tónussal tompább falakat. A főhajó ivmezőinek stukkói jellegzetes Settecento-motivumokat – pálmaágat, liliomszálat, levélfüzért, kagylót – alkalmaznak. Az ablakok ívét stukkó koszorúk szakitják meg. A mennyezeten, a

nagy freskó melletti ivmezőket szintén stukkók töltik ki; a bejárat felé eső mezőben, felhők közt vidáman röpködő puttók a pápaság jelvényeit: tiarát és kulesokat, a szentély melletti mezőben pedig a kolostor apátjának jelvényeit, infulát és pásztorbotot tartanak. A diadalíven két keces lebbenő angyal

10. kép. — A S. GREGORIO MAGNO BELSEJE. (Francesco Ferrari.)
(Moscioni felv.)

ovális pajzsot tart magasra, melynek stukkó-reliefje azt a jelenetet adja elő, amint Sz. Gergely a Monte Celio bencéseit messze országokba téríteni küldi. A mellékhajók kis kupoláinak stukkói szelid felhők közt bájos szárnyas angyalfejeket tüntetnek fel.

A szentélyben nemes arányu, rovátkolt és aranyozott pilérek ismétlődnek, s a föléjük hajló és az oltár felé kisebbedő ívekkel rendkívül hatásos perspektívát adnak, mely már a belépésnél a gazdag főoltárra irányítja a figyelmet. A főoltár képe (11. kép) a templom két védszentjét, Sz. Gergelyt és Sz. An-

II. kép. – ANTONIO BALESTRA: *Madonna Sz. Andrással és Sz. Gergellyel* (1734). – A S. Gregorio Magno főoltár-képe.

(A Római Nagy. Tört. Int. fele.)

drást a felhőkön trónoló Madonna előtt ábrázolja. Festője, a veronai Antonio Balestra a három alakot, Mária szüzsies báját, András drámai hevületét és Gergely nyugodt, ihletett szellemiességét kitűnően jellemezte; a beállításban nem tagadta meg velencei tanulmányait, szép szürkékből bővelkedő színezése azonban a velenceiekénél tompább és hidegebb.

A mellékhajókban 3-3 egyforma oltár foglal helyet. Jobbra az első oltár festménye, az angol John Parker 1749-ben befejezett műve azt ábrázolja, amint a kis Gergelyt anyja, Sz. Szilvia felajánlja Sz. Benedeknek. A második oltár képén II. Sándor pápa Damján Sz. Péter kamalduli egyházdoktornak penitenciakorbácsot ad át, amiért a püspökségről és a biborosi méltóságról lemondott; Francesco Mancininek kissé modoros, színben nyers műve (1751). A harmadik oltárkép ezen a soron művészileg a legértékesebb; Francesco Fernandi, vagy ismertebb művésznevéen Imperiali a kamalduli-kongregáció alapítójának, Sz. Romualdnak halálát széles, friss ecsettel festette meg rajta (1733). A baloldali oltársoron, a bejárattól első képen, mely Giovanni Battista Bonfreni műve (1757), B. Mihály átveszi az Üdvözítőtől a mennyei koszorút. A következő oltárkép, Pompeo Batoninak 1739-ben befejezett Madonnája, az egész templomnak művészileg kétségkívül legjelentékenyebb festménye (12. kép). A Madonna, ölében a kis Jézussal magas trónon ül s körülötte a kápolnát alapító Gabrielli grófi család boldoggá avatott négy tagja, B. Forte és B. Péter, mindkettő kamalduli szerzetes, B. Rudolf gubbiói püspök és a klarissza B. Castora foglal helyet; fönt felhők közt lebegő angyalok jelennek meg, míg a trón lábánál egy kis angyal ül, kezét koponyán nyugtatva. Mária karcsu, légies alakja mennyei poézist sugároz, az angyalokat és a négy boldogot hódoló alázatosság hatja át. A túlárado érzések kifejezését nem rontják le – mint nem egy barok képen – tulzott, nehézkes formák, sőt csak segítik a könnyed

12. kép. – POMPEO BATONI: *Madonna Boldogok társaságában.* (1739)
Oltárkép a S. Gregorio Magno-ban.

(A Római Magy. Tört. Int. felv.)

gesztusok és az alakok bő ruházatának ritmikusan omló redői. Bravúros a sötét atmoszférába bevillanó fény kezelése, mely kontrasztjaival alátámasztja a csoport felépítését s kigyózá-
sával kíséri és kiemeli a formák és vonalak lendületét; s delikát a színhatás, melyen dús, vibráló, meleg aranysárga tónusok
közt égi tisztasággal uralkodik Mária köpenyének, az alatt

13. kép. — ISMERETLEN FES-
TŐ, 1573 után: *Freskótö-
redék: Querfurti Sz. Brunó
(Bonifác) alakjával.*
S. Gregorio Magno.

(A Római Magy. Tört. Int. felv.)

ülő kis angyalon ismétlődő gyöngéd vi-
lágoskékje. Ez a Madonna igazi *Madre
Celeste*, mennyei Anya. Nem hiában
zarándokolt egész Róma, művészek,
műértők, előkelőségek a képhez, midőn
azt az alig 25 éves ifju mester a Pa-
lazzo San Marcoban kiállította. A bal-
oldali harmadik oltárkép a Szeplőtlen
Fogantatást ábrázolja, s Francesco
Mancini kezétől származik (1774).

A sekrestyéből a kolostorba vezető
folyosó egyik ívmezejében, a mészréteg
alól nemrég előkerült freskótöredé-
ken Sz. Placidnak és Querfurti Bru-
nónak (Bonifác) (13. kép), Sz. Romuáld
tanítványának, a magyarok egyik té-
rítőjének alakjával találkozunk. Az
erősen rongált freskó 1573-ban vagy

kevésSEL azután készült, amennyiben ebben az évben váltották fel
a kolostorban a bencéseket a kamalduliak, kiknek egyik legtisztel-
tebb szentjük Querfurti Brunó. A két alak stílje e korhoz
képest maradi, s még a korai Cinquecento formaideálját követi.
Nem római, hanem a siena-umbriai irányhoz tartozó, provin-
ciális festő műve.

A templom tornyát, mely a bal mellékhajó elején emelke-
dett, 1744-ben lebontották, mert összeomlással fenyegetett;

helyén ajtót nyitottak, s a harangok részére a templom külső falának a Salviati-kápolna szabad előterére néző részén, alig falvastagságnyi, keskeny haranglábat emeltek.

A homlokzat és a templom belseje két kornak esztetikai hatásában különböző alkotása. Száz év forgása áll köztük. Mégis összeköti őket a római építészet két nagy fejlődési szakaszának egymásba fonódó ritmusa, ami nemcsak a formák összefüggő alakulásában, hanem az esztetikai benyomás hangulatában is kifejezést nyer. A homlokzat erőteljes monumentalitása, az átrium mérsékletétől átvezetve, a belsőben lágyabbá oldódik. Az építészeti hangulat *decrecendo* halad kívülről befelé. Komoly méltóság jellemzi a homlokzatot, nyugalom az előcsarnokot, szelíd finomság a belsőt. A homlokzat világos elgondolásában, határozott, nagy vonalaiban, faltömegeinek fegyelmezettségében, a plasztikusan képzett párkányok és pillérek nyugodt kiegyensúlyozottságában, az ornamentális tartózkodásban, a töretlen vonalú timpanon tisztán megadott főhangsúlyában a római korai barokknak, a Cinquecentótól még teljesen el nem szakadt férfias, higgadt, de erőteljes stílje nyilatkozik meg. Az átrium ugyanezt az építészeti nyelvet, nem kevésbé tisztán, de halkabb hangon beszéli. A homlokzaton a statikai elemek viszik a szélesen, tömören hangzó főszólamot. A belsőben már a Settecento lágyabb dallama, a könnyed stukkó-diszitmények fiorituráitól kísérve szólal meg. A sápadt, fehér falak világos, áttekinthető belső teret alkotnak, a hagyományos szerkezeti formákat új lelemények élénkítik, az építészeti vonalak, mint a fronton, itt is tisztán érvényesülnek, de lágyabbak s szívesen hajlanak ívekbe, a falak kevésbé tömegesek s reliefjük enyhébb. A homlokzatnak építészeti fő jellemvonása a faltömegek masszivitásában, plaszticitásában és az elrendezés zártságában egyaránt kiütöző erő, megfelelően a XVII. század erélyes, harcos, elveiben kérlelhetetlen szellemének. A belsőnek a felépítésben könnyedsége, némely szerkezeti

szabadossága és dekoratív finomkodása egy szentimentálisabb, szokásaiban lazább, kifejezési módjaiban kecsesebb és keresettebb kor lelkét és hangulatát tükrözi. A külső harsány dúr-hangnemben zeng, a belső lágy mollban cseng. Az építészeti stílnak és hangulatnak ez a kettőssége a XVII. és a XVIII. században

14. kép. — A S. GREGORIO MAGNO MELLETTI 3 ORATORIUM HOMLOKZATA.
(Balról-jobbra: S. Barbara. — S. Andrea. — S. Silvia.)

(A Római Magy. Tört. Int. felv.)

átépített nem egy római templomot jellemzi, azonban egyiket sem jobban és tisztábban, mint a S. Gregorio Magnót.

A templomtól balra, a kolostor kertjében három, egymással összefüggő kis oratorium áll (14. kép). Cesare Baronio biboros commendator állította őket így össze 1602-1603-ban. Balról az első, az ú. n. Triclinium eredetileg két oldalt nyitott, oszlopos esernyő volt, melyben — a ma is látható márványasztalon — Sz. Gergely szegényeit vendégelte meg, s melyet Baronio kardinális zárt oratoriummá alakított át és a Sz. Gergelytől külö-

nösen tisztelt Sz. Borbáláról nevezett el. A Sz. András nevét viselő középső kápolna helyén állhatott – amint fentebb kifejtettük – az az oratorium, melyet Sz. Gergely szerzetestársai részére emelt. Baronio a dűledező régi oratoriumot alapjaiból ujjaépítette. A bejárat előtti porticusnál felhasználták a triclínium három régi oszlopát. A bőkezű kardinális e két ujjaépített oratoriumhoz, Sz. Gergely anyjának, Sz. Szilviának tiszteletére egy harmadik, ujat csatolt. A középső oratorium apsisa egyenesen, a két szélsőé félkörívben záródik (15. kép). Egyszerű, de művészileg szerencsésen összehangolt homlokzatuk egységesen

- a) S. Andrea.
- b) S. Silvia.
- c) S. Barbara (Triclínium).

15. kép. – A S. GREGORIO MAGNO MELLETTI ORATORIUMOK ALAPRAJZA.

van megoldva. A beljebb fekvő S. Andrea sima homlokfala háromszögben végződik, a két oldalt egyformán kiugró S. Barbaráé és S. Szilviáé lapos körívben zárul. Belsejük gazdagabb, semmint a külső elárulná. Diszítésüket az építettön kívül a commendátorságban utóda, Scipione Borghese látta el, aki figyelmét a S. Gregorio Magno átépítése mellett az oratoriumok csinosítására is kiterjesztette.

A Borghese kardinális költségén készült s ujabban kissé nyersen megtisztított barokk famennyezet fedi őket. A S. Andrea oltára fölött Pomarancio egy szépen megkomponált, falra, stukkó-réteg fölé olajjal festett s azért ma már erősen repedezett képen Máriát a kis Jézussal, Sz. András Apostolt és Sz. Gergelyt ábrázolta (1603). Nicolò Cordier, az olaszoktól Franciosino-nak nevezett s csak római műveiben ismert francia szobrász az oltárral nem bíró Triclinium apsisa részére Sz. Ger-

gely (1602) (16. kép), a S. Silvia oltárfülkéje részére pedig Sz. Szilvia (1603) szobrát (17. kép) faragta. Mindkettőnek átgondolt és nemes a belső kifejezése, s gondosan, bár némely részükben száraz formaérzéssel vannak faragva. Stíljükben a hazájából hozott

16. kép. – N. CORDIER: *Nagy Szent Gergely szobra.* (1602). A S. Gregorio Magno melletti S. Barbara-oratoriumban.

(Anderson felv.)

vagy a művésszel veleszületett vonások érdekesen keverednek, a francia stílusérzéssel homlokegyenest ellenkező Michelangelo hatásával, – formakezelésének, kivált Sz. Szilvia alakjában jelentkező vonalassága és ritmikája Michelangelo egy-egy motívumával, amilyen az ülő Sz. Gergely lábainak Mózesre emlékeztető elhelyezése és az aláomló redő-rengetegből plasztikus kimintá-

zása, a jobb térd fölött áthajló és betüremelő palást, Sz. Szilvia köppennyel borított szép öreg fejének megformálása, meg a nyitott könyvnek, a Sixtusi mennyezet több alakján jellemzően ismétlődő motívuma. A nagy olasz mestertől kétségkívül sokat tanult, anélkül azonban, hogy művészetének alapjellegeből kivetkőzött volna. Szent Gergelyben, a Michelangelói vonások és a plasztikai tömegesség ellenére sincs erő, inkább szelid merengés méléz rajta. Sz. Szilvia szobra, gotikus vonalvezetésében, a csipőben kiugró s ívben hajló tartásával, bizonytalanul lépő mozdulatával messziről jött egyenesági leszármazottja a franciaországi gotikus Szűzanyáknak, a francia katedrálisok kecsesen monumentális nőalakjainak, s disszonancia nélkül helyet foglalhatna a straszburgi dóm okos és balga szűzeinek szoborsorában. A Baglionitól közvetített hagyomány szerint Cordier Szent Gergelye tulajdonképpen Michelangelo egy félbenmaradt pápaszobrának befejezése, aminek hitelt ugyan nem adunk, benne, a Michelangelóra való utalással alapjában mégis helyes intuición megnyilvánulás látjuk.

Az oratoriumok falai gazdag freskó-díszbe vannak öltözve. Művészileg legjelentékenyebb a S. Andrea két nagy freskója (1608), melyek megfestését Scipione Borghese az akkori Róma két legkeresettebb és legelismertebb freskófestőjére, a bolognai Guido Renire és Domenichinóra bízta. A jobboldali falon Domenichino Sz. András vértanúságának azt a jelenetét ábrázolta, amint a levetkőztetett és megkötözött agg apostolt egy padon

17. kép. — N. CORDIER:
Sz. Szilvia szobra. (1603)
A S. Gregorio Magno mel-
letti S. Silvia-oratorium-
ban.

(Moscioni felv.)

ütlegek közt kínvallatják, miközben egy katona a megdőbbent tömeget viasszorítja, a háttérben pedig, egy pogány templom lépcsőjén, katonái közt a császári helytartó ül és hidegen nézi a kegyetlen jelenetet (18. kép). Szemben, a Reni freskóján római katonák mártírsága helyére viszik a szentet, aki megpillantva a

18. kép. — DOMENICHINO: *Sz. András kínvallatása* (1608).
A S. Gregorio Magno melletti S. Andrea-oratoriumban.

(Anderson felv.)

távol hegytetőn felfeszítésére készen álló keresztet, térdreborul s imádkozik előtte, míg pribékei durván nógatják (19. kép). Tanulságos a jelenlegi kopott állapotában is rendkívül hatásos két művet egymással összehasonlítani. Bár mestereik kortársak voltak s ugyanegy iskolához tartoztak, mégis két különböző ízlést, esztetikai felfogást, stílust, színezést és technikát képviselnek. A különbség a két művészi temperamentum közt élesebben nem tűnhetné ki. Domenichino kompozíciója akadémiai

kusan kimért, Renié szabadabb, friss, eleven. Amaz a főjele-
netet nyugodt, sima fal előtt síkba állítva reliefszerűen adja
elő; ez könnyed dekorativséggel odavetett táj előtt festőien
a mélyből bontakoztatja ki mozgalmas alakjait. Annál a két
fő csoport tisztán különvlik, amit a megvilágítást szabályozó

19. kép. — GUIDO RENI: *Sz. Andrást vértanúsága helyére viszik*. 1608.
A S. Gregorio Magno melletti S. Andrea oratoriumban.

(Anderson felv.)

s a képfelületet egy megvilágított és egy árnyékos részre osztó
harántsáv is hangsúlyoz; emennél az alakok hömpölygő hullám-
ként kapcsolódnak egyetlen csoporttá s a fény és az árnyék
hatásos festőiséggel váltakozik. Domenichino idealizált alak-
jait tisztán húzott körvonalakkal rajzolja s egyenletes plasztic-
itással halvány színekben festi meg. Reni alakjai realisztikusabbak,
rajzuk szélesebb, megmintázásuk erőteljesebb, szí-
nezésük elevenebb. Ily különböző esztetikai felfogás mellett

nem esoda, ha annál Rafael, emennél pedig Caravaggio hatásával találkozunk. Domenichino végeredményben a klasszikus, Guido Reni – ebben a művében még, mint általában fiatalabb korszakában – a romantikus művészeti ideál képviselője. A kritika a két freskó közül a pálmát, a naturalista esztetika látszögéből ítélve a Guido Reniének szokta ítélni s Domenichino falát az ú. n. manieristák lenézett kategóriájába sorozza. Reni freskója kétségkívül élettől lüktető, pompás alkotás. A *stilus* magasabb szempontjából azonban az ifjabb társ műve is kiváló, ha kvalitásai nem is hatnak oly megkapóan. Domenichino művészete a stiluskezelésben nem egyszer elszakad a barokfestészet közideáljától, s annak fejlődési lehetőségeit tovább fűzve, túlkorán megsejti a rokokó és az új-klaszicizmus formaérzését, amelybe utóbb az egész barok festészet beletorkollik. A két freskó külső történetéhez tartozik, hogy a fővállalkozó Reni volt, aki a hatalmas méretű falképet néhány hónap leforgása alatt készítette el. S feljegyezhetjük azt is, hogy kompozíciójának bal sarkában, a turbános fiatal nő alakjában rá ismerünk arra a népszerű ideáltípusára, melyet többször megismételt s melyet tévesen Beatrice Cenci arcképének tartanak. Tőle származik a Sz. András-oratoriumban az oltártól kétoldalt Péter és Pál apostolok freskóképe, míg a bejárati falat Giovanni Lanfranco, ugyancsak 1608-ban Sz. Gergely és Sz. Szilvia alakjával, valamint Borghese kardinálisnak puttóktól tartott cimerével díszítette.

Reni ugyanekkor a S. Silvia-kápolnában is dolgozott. Az apsis félkupola-alakú boltozatát festette ki. Freskója gazdag aranybrokát szövettel borított erkély mögött s részben azon állva, éneklő és zenélő angyalokat ábrázol, akik fölött felhők közt megjelenik az Atyaisten széles köpenybe burkolt áldó alakja (20. kép). Az ekkor fejlődésének legszerencsésebb korszakát élő mesternek egyik legbájosabb, derűs és hangulatos alkotása ez

a mennyei zenekar, melynek motivuma még a Quattrocentóba kapcsolódik (Mantegna, Melozzo da Forlì). Színezése a helyenkinti átfestés dacára ma is élénk és üdén festői. Az oltár két oldalán szürkén-szürkében, de a Reni elragadó apsis freskójához

20. kép. — GUIDO RENI: *Zenélő angyalok* (1608).
A S. Gregorio melletti S. Silvia-oratóriumában.

(Anderson fele.)

képeket nemcsak színben, hanem hatásában is szürkén Sisto Badalocchi, Dávid és Izsaiás próféták alakját festette meg (1608).

A Triclinium-kápolna freskói művészileg távolról sem mérkőzhetnek a két másik oratórium falképeivel. Inkább ikonografiai szempontból érdekesek, amennyiben az oldalfalakon 7 nagy képben bő részletességgel adják elő Nagy Szent Gergely életének és legendájának legnevezetesebb eseményeit, az apsis falán pedig, festett páros oszlopok közt Sz. Borbála és Flavia Domi-

tilla, valamint Sz. Nereus és Achilleus alakjait ábrázolják. A Sordo-nak, azaz süket-nek nevezett urbinói Antonio Viviani festette őket 1602-ben. Színezésben nyers, rajzban felületes, mór-doros képek, melyek nyilván mutatják a festő nagy földijének, Federico Baroccinak hatását, anélkül, hogy ennek formai elegánciáját és színbeli frissességét megközelítenék; a művész erénye viszont, hogy fáradhatatlan elbeszélő, s freskói első sorban ezért tudnak érdeklődést keltetni. Sz. Gergely életének következő jele-neteit festette meg. Az oldalbejárattal szembeni falon, az apsis felől: 1. Sz. Gergely ír; 2. Az angyal megjelenik Sz. Gergely szegényeinek asztalán (amely ezen a helyen állott); 3. Sz. Gergely a kolostor apátjává teszi a világi és már idős Proburst. Az oldal-bejárat falán: 4. Sz. Gergely megáldja Sz. Ágostont és negyven szerzetestársát, akiket Angliába küld téríteni, s átadja nekik az Evangéliumot; 5. A térítők litániákat énekelve, keresztet vive processzióban mennek Edelbert angol király elé. A főbejáratától balra: 6. A térítők angol rabszolgákkal találkoznak; jobbra: 7. A Szűzanya megjelenik az imába merült Gergely előtt.

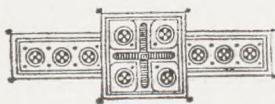
A templomhoz és az oratóriumokhoz több kolostori épület csatlakozik, melyeknek ma csak egy részét lakják a szerzetesek. Ezek természetesen újabb és művészi igények nélküli építkezések, s alkalmasint már abból az időből származnak, midőn a kolostorban a bencéseket a kamalduli kongregációhoz tartozó szerzetesek váltották fel, kiknek a templomot és kolostort XIII. Gergely 1573-ban adta át, s akik azt ma is birják. A bencések egyébként már korábban is kiköltöztek egyszer onnan, a VIII. sz. közepén, a képrombolás idején, midőn görög szerzetesek vonultak a kolostorba s azt csak a X. sz. első felében adták vissza nursiai Sz. Benedek fiainak. A templomtól az oratóriumok felé huzódó kertben és a kolostor udvarában több régi emlék hirdeti e hely ősiségét; amabban, közel a templomhoz a Servius Tulliustól emelt városfalnak hatalmas töredéke áll

még, a kolostori udvarban pedig ma is csobog a víz, egy, állítólag Sz. Gergely idejéből fenmaradt kútban.

Fönségös hely, mely hangulatában évezredek perspektíváján borong. A templom festői ciprusok és tölgyek friss zöldje közt valóban grandiózusan van beállítva. Három menetben megszakított 29 széles lépcső vezet fel hozzá. Az ó-kori Róma leghatalmasabb emlékei, a Colosseum, a császárok palotája, Caracalla termái veszik körül. Mint egy élő eszme és valóság, a kereszténység kifejezője emelkedik egy elsüllyedt világ komor romjai közt s diadalmasan uralkodik rajtuk.

GEREVICH TIBOR

v

R

e

a

(

c

!

c

A S. Gregorio Magno-ra vonatkozó legfontosabb művek.

IOANNES DIACONUS, *Sancti Gregorii Magni vita* (MIGNE, *Patrol. Lat.*, vol. LXXV. Paris, 1849).

PAULUS DIACONUS: *Sancti Gregorii Magni vita* (ibid.).

FRANCINO GIROLAMO: *Le cose meravigliose dell'alma città di Roma*, ecc. Roma, 1600. 128. l.

COSTAGNINI TOMMASO: *La chiesa di S. Gregorio al monte Celio*, Roma, 1834.

ARMELLINI MARIANO: *Le chiese di Roma dal secolo IV al XIX*, Roma, 1887.

CRISTOFORI FRANCESCO: *Memorie archeologiche e storico-critiche della chiesa dei SS. Andrea e Gregorio*, ecc. Siena, 1888.

GIBELLI ALBERTO: *Memorie storiche ed artistiche dell'antichissima chiesa abbaziale dei Santi Andrea e Gregorio*, ecc. Roma-Siena, 1888.

GRISAR HARTMANN: *San Gregorio Magno*. Trad. dal tedesco di A. De Santi. (« I Santi » c. sorozatban.) Roma, 1904.

MARUCCHI HORACE: *Basiliques et églises de Rome*. 2e éd. (*Eléments d'archéologie chrétienne*, III). Paris-Rome, 1909. 212-215. l.

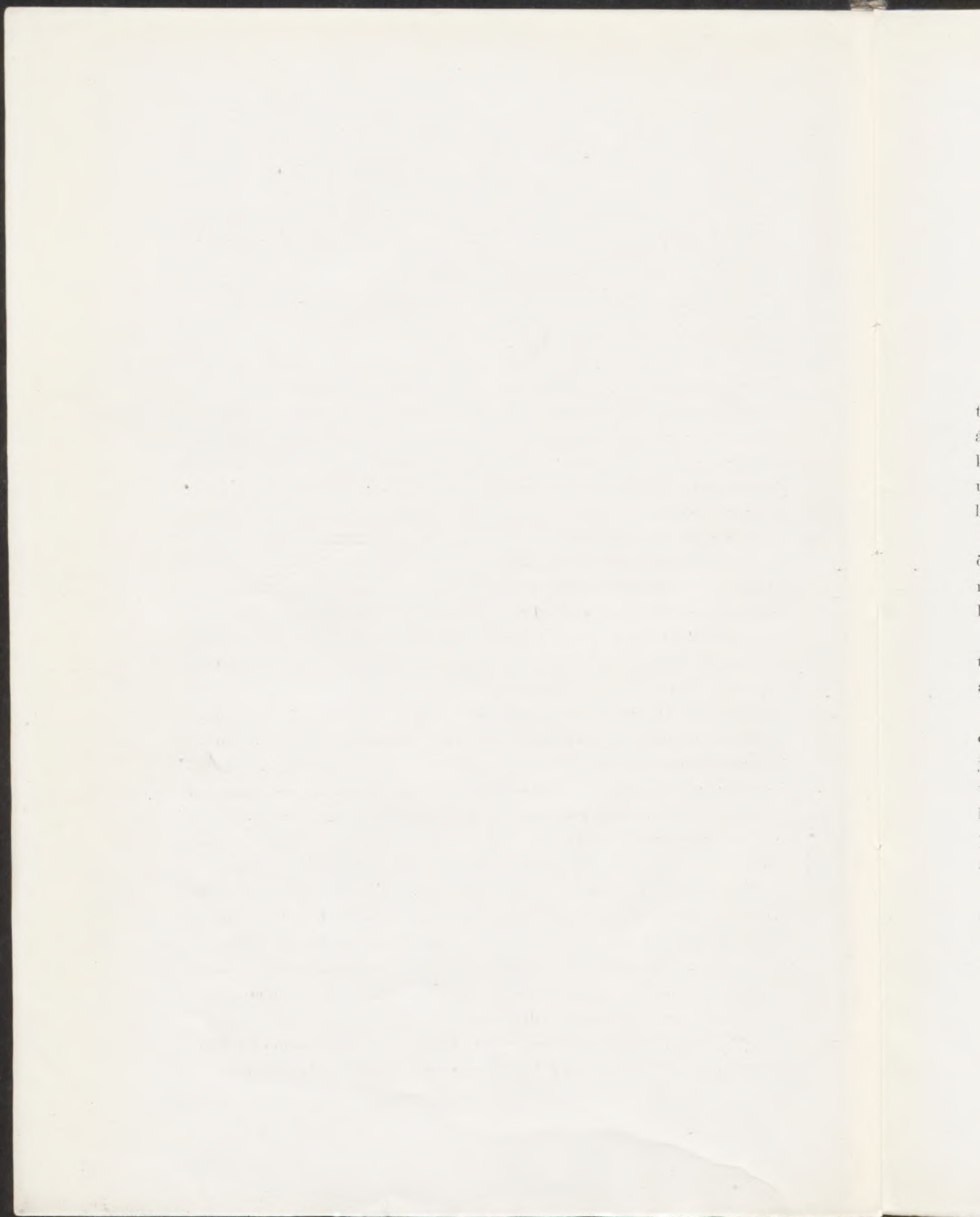
EGGER HERMANN: *Römische Veduten*. Wien-Leipzig, 1911. 43-44. l., 87, 90, 95. tábla.

MOSCHINO VITTORIO: *San Gregorio al Celio* (*Le Chiese di Roma illustrate* c. sorozatban.) Roma, é. n.

HUELSEN CHRISTIAN: *Le chiese di Roma nel medio evo*. Firenze, 1927. 256-257. l.

SERAFINI ALBERTO: *Torri campanarie di Roma e del Lazio nel medioevo*. Roma, 1927. 99-100. l.

A S. GREGORIO MAGNO TEMPLOMNAK

ENGEDÉLYEZETT

PÁPAI BÚCSÚK, KEGYELMEK ÉS KIVÁLTSÁGOK

Már maga Nagy Szent Gergely engedélyezett az általa Sz. András tiszteletére emelt, s valószínűleg a S. Gregorio Magno melléti kápolna helyén állott oratóriumnak kegyelmeket. A főoltárt a tisztító tűzben szenvedő lelek enyhülésére különös kiváltságban részesítette. Azonfelül húsz évi és ugyanannyi negyvennapos búcsút adott azoknak, kik meggyónván, bűnbánó lélekkel meglátogatják az oratóriumot és a benne őrzött szent ereklyéket.

1108-ban II. Paschalis pápa, ki maga is a Sz. Benedek rendhez tartozott, ötven évi és ugyanannyi negyvennapos búcsút adott azoknak, kik bűneiket meggyónva és töredelmesen megbánva imádkoztak a templomban. Ezen kegyelem emlékét a monostorban egy márványfelirat őrizte meg.

Amidőn 1300-ban, az első szentév folyamán oltárt emeltek N. Sz. Gergely tiszteletére, VIII. Bonifác pápa három évi búcsút engedélyezett azoknak, akik az új oltár előtt könyörögtek.

1472-ben IV. Sixtus megerősítette a Szent alapító s a későbbi pápák összes kegyelmeit és kiváltságait, sőt teljes búcsút engedélyezett minden jámbor hívőnek, ki Szent András apostol és Sz. Gergely napján az első vecsernyétől a másodikig töredelmes gyónás és áldozással kapcsolatban meglátogatta a templomot, kiterjesztvén eme rendkívüli kegyadományt a templom szentelésének napjára – november 2.-ára – és a rákövetkező nyolcadra, amikor is a halottakról való megemlékezést ülik ebben a templomban.

VIII. Kelemen pápa 1594 december 9.-én száznapi búcsút engedélyezett azoknak, akik a halottak nyolcadán a templomba vezetett halottas körmenetben résztvettek, amint azt az atrium egy felirata megörökítette.

Ugyanez a pápa 1601 április 5.-én ugyanazon búcsúkkal és kiváltságokkal ruházta fel Salviati bíboros Sz. Gergely oltárát, mint amelyekkel a Szent által emelt és kiváltságolt oltárok bírtak.

1603 február 4.-én, ugyancsak VIII. Kelemen, Cesare Baronio kardinális kérelmére megengedte, hogy Hamvazószerda után következő pénteken a

Sz. András- oratoriumban és a templomban el lehessen nyerni a stáció-búcsut, melyet aznap a közeli San Giovanni e Paolo-ban nyerhetni.

Az 1607. évben V. Pál a templom összes oltárait kiváltságosakká tette a halottak nyolcadában s megengedte, hogy a nyolcad folyamán pirkadás előtt és délután is misézhessenek.

1629-ben VIII. Orbán pápa, mivel az egész Olaszországban dühöngő pestis miatt veszélyes volt a város falain kívül fekvő S. Paolo (S. Paolo fuori le mura) bazilika látogatása, a S. Gregorio Magno-t azon hét bazilika egyikévé tette, melyek látogatása a búcsuk elnyerésére szükséges. A jámbor szerzetesek eme rendkívüli kiváltság örök emlékére feliratot helyeztek el a templom előcsarnokában.

IX. Kelemen 1668 november 22.-én a tisztítótűzben szenvedő lelkek számára is kiterjesztette IV. Sixtus főntebb említett adományát.

1700-ban XI. Kelemen teljes búcsut engedélyezett azoknak, kik a halottak nyolcadán meglátogatják a S. Gregoriót. Ugyanezt a búcsut XIII. Benedek kiterjesztette az 1725.-i szentévben a nyolcad bármely napjára.

A S. Gregorio rendkívüli kiváltságát alkotta az is, hogy végezheték benne a halottak *octavariumát*, melyet az Apostoli Szentszék különleges engedélye nélkül Róma egyetlen temploma sem végezhetett.

XIV. Benedek pápa 1757-ben örök időkre engedélyezte a gyászmise éneklését az év minden első napján, melyre *duplex maior* nem esett, vagy egyéb különleges rubrikai szabályok nem tiltották.

1778-ban VI. Pius pápa a *Ritus Congregatio* révén megengedte a mindenkori apátnak, hogy a hétfőn kívül még egy más köznapon is gyászmisét énekeltesse, ha azt a nap *duplex* jellege nem akadályozza.

Mellőzve több pápa kisebb kegyadományát, végezetül csak XII. Leó teljes búcsuját említjük, melyet a nagybőjt második vasárnapjára engedélyezett. Erről a kegyről az a Bulla (1839, VI-29) tesz említést, mellyel a S. Gregorio bíborosi titulust nyert.

A S. GREGORIO MAGNO

EDDIGI TITULÁRIS BIBORNOKAI

A S. Gregorio Magno-t XVI. Gergely, — maga is kamalduli s kongregációjának volt generálisa — emelte a tituláris templomok sorába 1839 június 29.-én kelt bullájával és első titulárisául *Ambrogio Bianchi*-t, a kamalduliak generális apátját és a S. Gregorio-kolostor volt apátját nevezte ki. A pápa a templom titulárisi rangját a S. Eusebio helyébe kreálta, amelynek bibornoki titulását, miután a templomot a jezsuiták vették át, VII. Pius 1820-ban eltörölte s azt a S. Eusebio csak a jezsuiták távozásával, 1870 után kapta vissza.

A templomnak *A. Bianchi* után következő titulárisai:

Viale Prelà, Michele, bolognai érsek (1853 III. 7. — 1860 V. 15).

Quaglia, Angelo, kuriális bibornok (1861 IX. 27. — 1872 VIII. 28).

Manning, Henry Edward, westminsteri érsek (1875 III. 15. — 1892 I. 14).

Vaughan, Herbert, westminsteri érsek (1893 I. 16. — 1903 VI. 19).

Lualdi, Alessandro, palermói érsek (1907 IV. 15. — 1927 XI. 12).

Serédi Jusztinián, esztergomi érsek, Magyarország hercegprimása (1927 XII. 22 —).
